

qállaf, però la *ʃ* de les altres formes no podria explicar-se d'acord amb el sistema de derivació àrab; ¹ a més, la vacil·lació entre *q-* i *ǧ-*, ² entre *-ʃ* i *-t* (així en determinats punts de l'Àfrica del Nord, segons Hélot), i entre la forma *qállaf* i la derivada *qállafat*, tot indica l'origen estranger en àrab. Tanmateix no és possible partir del grec, on *καλαφατέω* i la seva família no tenen etimologia. En definitiva és possible que el centre d'expansió es trobi a l'Àfrica del Nord, però que el mot procedeixi, en última instància, del ll. vg. *CALEFARE (ll. CALEFACĒRE), per al·lusió a l'acte d'escalfar el quitrà per calafatar; vegeu les proves semàntiques adduïdes per Jal i per Vidos mateix, p. 266: «cum *calafati bruscaerent* [= 'socarrimaven'] *quandam maximam navem --- accenso in ea* ¹⁵ *igne, combusta fuit tota*», Gènova, 1213; «*calafatejada* l'embarcació cal enquitranar-la. Hom posa el quitrà en un perol i l'escalfa ---», Em. Roig (*La pesca a Catalunya*, 37). Hi ha en hispanoàrab diversos casos de verbs derivats d'un participi passiu llatí, procediment normal en basc, com se sap; compareu *qerbat* CREPARE, *qarṭaṭ* CURTARE, *qannaṭ*, derivat de CANNA. Cal rebutjar l'etimologia de Lokotsch, recollida pel FEW, àr. *qafr* 'pega', 'asfalt' (pròpiament 'desert', d'on *qafr al-yahūd* 'desert dels jueus' > 'asfalt', segons indicació de Vidos), que no explica *calafatar* ni fonèticament ni morfològicament.³

Des de les llengües mediterrànies el mot es va estendre a tots els idiomes marítims. És possible que el cast. *calafatar* [testimoniari el 1540, etc.] i *calafatear* [des de mj. S. XIII *Partidas*, i c. 1300 (*Gr. Cong. de Ultr.*)] no siguin arabismes directes, sinó presos a través del català, cosa que explicaria bé les formes *calafetar* [1525-47, Sánchez de Badajoz]⁴ i *calafetear* [c. 1380 (López de Ayala) i, encara, Lope de Vega, *La Circe*, v. 794], com a conseqüència de la pronunciació del cat. or. En tot cas el port. *calafetar* ha de procedir del català per conducte del castellà, i el fr. *calfeutrer* ve de l'occità o de l'italià; d'aquí després l'alem. *kalfatern* i altres formes germàniques.

La moderna catalana *calafatejar* és derivada del substantiu *calafat* (igual com el cast. *calafatear* deriva de *calafate*),⁵ mentre que l'antic *calafatar* deriva del verb àrab.

DERIV.: *Calafat* [Llull; Consolat de Mar; llatinitzat en *calafato* en un document barceloní de 1249]. *Calafatada*. *Calafatat*. *Calafatador*. *Calafatament*. *Calafateig*. *Calafatejament*. Amb un sentit bàsic de 'mal apeçatag, com obra de calafat' s'usaria *calafatós* que el DAG, recull a la «prov. de Lleida» («*calafetós*: malaltís, achacoso»); contaminat per *queixós* resultà *calafeixós* «baldat, malaltís» a Sanauja, DAG; 'malmirrós, malhumorat', AlCM; *calafaiós* empord. (AlCM), contaminat per *escarafallós* (-*aiós*); la grafia *calafalat* «que té mala salut i està amb remeis» (DAG.) és evident errada de còpia per *calafatat*. M. C.

¹ Vidos vol partir d'una *t* que s'hi afegiria en estat constructe. Però hi ha estat constructe en els substantius i no en els verbs, de manera que caldria partir del substantiu *qiláfa(t)* 'calafateig, art de

calafatar', però ni hi ha cap substantiu semblant a aquest en les llengües romàniques. D'altra banda el que així s'explicaria fóra si de cas la *-t-* romànica i grega, però no la del verb àrab *qállafat*, *ǧállafat*, ni del substantiu *qalafāt*; així Vidos es veu obligat a admetre que aquestes formes aràbigues vénen del romànic, encara que en romànic el mot vindria de l'àrab. —² Aquesta *ǧ* ha de venir d'una variant romànica **galefare*, comp. el cast. *galafatar* [Pérez de Hita, ed. Blanchard, II, 298] i *galafate* [«haragán», «niño pequeño», «dedo»] en els dialectes, veg. Zamora Vicente, RFE xxvii, 248; «ladrón astuto», *Guzmán de Alfarache* (1604); «corchete, policia», *Estebanillo* (1646); «ganapán», *Aut.* (1734). —³ Una etimologia romànica impossible fou proposada per Behrens, ZRP. xiv, 370, compareu G. Paris, *Rom.* xx, 325. No ha estat possible de consultar la nota d'E. Weekley, *Modern Lang. Review* v (1910). —⁴ Calderón utilitza una variant *califate* (DHist.). —⁵ APAL, 474d; 1504, Woodbridge.

Calafatós, *-fetós*, *-feixós*, *-feió*s, V. *calafatar*

CALAFORRA, 'mena de fortalesa moresca', probablement d'un compost àrab, veg. DCEC I, 585 (CALAHORRA).

Calaguala, del nom indígena americà, veg. DCEC I, 584.

CALAIX, relacionat de prop amb el pallarès *calàs* 'dipòsit de fusta per al gra o el pa' i el fr. *calais* 'panera d'anar a mercat'; segutament provenen del gr. *κάλαιος* 'cistella, panera' o d'una variant o forma afi; en la forma catalana sembla tractar-se de *καλάδιον*, diminutiu d'aquell mot grec, que deuria ser adoptat tardanament, quan ja la *θ* grega sonava com una *z* castellana, pronúncia imitada en romànic com a *KALÁSIU (amb una *s* sorda = ss). □ 1.ª doc.: S. XIV.

⁴⁰ Ja es troba repetidament en aquest segle. L'InvL-Cat. d'Alart en recull un testimoni *calax* de 1568, en un plural *calaxes* el 1392, i un altre d'encara anterior «unum armarium fustis com 5 *calays*»; «un arquibanch meyns de clau <a> dura, ab dos *calays*», 1373 (MiretS, *TemplH*, 556). Avui usat pertot: rossellonès (ALF mapa *tiroid*; *kəlái* usat avui més que *tirédú* a Tuès, 1960), pallarès (Krüger, BDC xxiii, 94), balear (fins a Eivissa, «cajón», PzCabrero), valencià (el *Carer de Calaix* és un atzucac, a Carlet, 1962) i alguerès (Kuen, AORBB vii, 59); cap a l'Alt-Aragó sento encara *calaixos* «arca grande de madera con cajones» a Benasc (1965), i fins a l'extrem Nord-oest: McCoarasa es recordava (1966) de quan deien *lo kaláso de lo pan*, si bé ara s'ha antiquat. *Kaláso* és dels catalanismes generalitzats a tot Sardenya (MLWagner, RFGv lxxix, 271n.).

De sentit i forma una mica diferent: *calàs* 'dipòsit on es guarda el gra dins les cases': és una espècie d'armari raconer, arrimat a la paret i tapat per un o uns embans de posts emmetxades: general a les